

Vico's Critique of Cartesian Thought as one of the most important beginnings of the emergence of historical thinking

Maryam Darbanian¹ | Bijan Abdolkarimi²

1. PhD Candidate of philosophy, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: darbanian.md@gmail.com
2. Corresponding Author, Associate Professor of Philosophy Department, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: abdolkarimi12@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received 12 August 2020

Received in revised 1

September 2020

Accepted 8 September 2020

Published online 22 September

2022

Keywords:

Vico, Descartes, the transformation of human essence, the history of thought.

As a pioneer of historical thinkers, Vico laid out the origins of his historical thought in his critique of Cartesian mathematicalism. Descartes' effort, is not to attain the truth, but to attain certainty with the criterion of clarity and distinction. He sought to make all the sciences sure in this way. On the base of this point of view, all humanities, including history are excluded from the sphere of sciences, which means forgetting much heritage of the past. Vico considers Descartes' unhistorical and static understanding of human nature as the most important philosophical problem of French philosopher. For Vico the nature of man and consequently his thinking and Reason have transformed throughout the history. Vico justifies this transformation in different periods of history with corresponding forms of reasoning. On the base of his epistemological rule, namely "the real is constructive", Vico conceives making something as the condition of knowing it. Therefore, he believes that history and all human achievements, are man-made and intrinsically constructed and hence are recognizable through empathetic insight and the power of imagination. Vico believes that the outcome of Cartesian philosophy is nothing other than human being's disconnection from history and society. For Vico, the true knowledge of everything is knowledge through its causes or, in other words, historical knowledge about it. Although Vico considers history as the result of man-made activities, he conceives divine providence as the leader and guide of history. In Vico's view, understanding history in any given period is possible through a proper understanding of the intellectual framework and principles governing that period.

Cite this article: Darbanian, Maryam; Abdolkarimi, Bijan. (2022). Vico's critique of Cartesian thought as one of the most important beginnings of the emergence of historical thinking. *Journal of Philosophical Investigations*, 16(39): 561-576. DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2020.41232.2650>

© The Author(s).

Publisher: University of Tabriz.

DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2020.41232.2650>

Extended Abstract

Vico and historical thinking

Vico can be regarded as the first philosopher who, in the confrontation of rationalist prejudices, justified the historicity of any thought and action of human being], and understood the correct understanding of any kind of knowledge, the understanding of its emergence and of the historical.

Criticize of Descartes' Philosophy

Descartes considers the principle that "clarity and distinction are the criteria of truth", as the general law, remove for any belief, and for him, any belief that satisfies those criteria is unquestionable and can be assured. In Descartes' view, the whole of the humanities, including history, are not certainty because they do not satisfy the criteria of clarity and distinction.

But Vico has criticized the Cartesian principle that "clarity and distinction are the criteria of truth" and believes that they are in fact only some mental and psychological criteria. The fact that I imagine my thoughts clearly proves that I believe in them, not that they are true.

Variability and evolution of human nature

Vico believes that we cannot know human nature as it is, but it is history that reveals human nature to us and human nature is gradually discovered in history, myths, poems, arts, laws, and in the evolution of human societies in general. For Vico, as human nature and history have evolved throughout history, his thinking and reason have evolved.

True certainty: Knowing the cause

For Vico, certainty and cognition are not passively found in clear and distinct perceptions, but are constructed in our activity and action. Vico says that true knowledge about anything is knowledge through causes or, in other words, historical knowledge about it. Therefore, we can by no means be certain in the natural sciences, because nature is the effect of God, and since we cannot have full knowledge of nature, we cannot also find certainty in the effect.

Verum Ipsum Factum

Unlike Cartesian epistemology, which does not know history because of its lack of scientific clarity and distinction, Vico bases human knowledge on the principle that "truth is constructable" and the condition of knowing everything is that we make it. Therefore, we can only with certainty know things that are made by us. According to this principle, the humanities, that is, the sciences which deal with the products of human thoughts and action, including history, are more certain than the natural sciences. Because in the humanities we are dealing with matters that are man-made.

Therefore, Vico considers history as a certainty knowlegde because historical events are the result of human action and deal with human action. Human beings make history and can come to a certain understanding of history and understand it in an internal way. This is while nature is not made by man and therefore cannot be understood through an inner knowledge, but can be only interpreted through external observation.

Divine providence

In addition to humanity's role in history, Vico emphasizes the influence of "divine providence" as the guiding principle of human action, on the basis of which the orderly process of historical change is realized. In Vico's view, divine providence does not operate through the requirements of imposed laws, but on the basis of human traditions and practices that are free from any necessity and are merely spontaneous manifestations of human nature.

For Vico, history is man-made, but its boundaries are divinely ordained. According to this principle, many of the most prominent features of social change have not been the creations of human design. Vico believes that one cannot arbitrarily act outside the general historical framework.

The Understanding of history

Based on the "empathetic insight" regarding the correct path to the mental world of the people of past historical periods, Vico believes that understanding, interpreting and evaluating the works of ancestors should not be based on timeless principles and criteria, but with a proper understanding of purpose and the special uses of symbols, especially linguistic symbols, which are uniquely related to their time, place and level of their social development, and only this can reveal the secrets of cultures that are different from ours.

Conclusion

For Vico, the nature of man and his thinking are unstable and constantly evolving, in other words, historical. History is also the product of man's thinking and actions, and therefore cognizable for him. But this cognition is not independent of the general historical frameworks to which Vico refers as divine providence.

انتقادات ویکو به تفکر دکارتی، به منزله یکی از مهم‌ترین سرآغازگاه‌های ظهور تفکر تاریخی

مریم دربانیان^۱ | بیژن عبدالکریمی^۲ ✉

۱. دانشجوی دکتری فلسفه، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: darbanian.md@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، دانشیار گروه فلسفه، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: abdolkarimi12@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

ویکو به عنوان پیشگام متفکران تاریخی‌اندیش، خاستگاه اندیشه تاریخی خود را طرح انتقادات از روش ریاضیاتی دکارتی قرار داد. تلاش دکارت، نه رسیدن به حقیقت، بلکه وصول به یقین با ملاک وضوح و تمایز بود و در صدد بود که همه علوم را با این شیوه یقینی کند. با این تلقی علوم انسانی و از جمله تاریخ، از حوزه علوم خارج می‌شوند و این به معنی به فراموشی سپردن بخش اعظم میراث گذشتگان است. ویکو، مهم‌ترین مشکل فلسفه دکارت را، درک غیرتاریخی و ایستای وی از سرشت بشر می‌داند. از نظر ویکو، ذات و سرشت انسان و به تبع آن تفکر و تعقل وی، در طول تاریخ متحول می‌گردد. ویکو این تحول را در دوره‌های مختلف تاریخ با شکل‌های متناظر تعقل مورد توجه قرار می‌دهد. ویکو، بر اساس قاعده «حقیقی، ساختنی است»، شرط شناخت هر چیز را ساختن آن می‌داند و بر این باور است که تاریخ و همه دستاوردهای بشری، به این جهت که ساخته آدمی و به تعبیری درونی هستند، از طریق بیش همدلانه و از طریق قوه متخیله، قابل شناخت‌اند. ویکو ضمن نقد روش دکارتی، حاصل آن را گسست انسان از تاریخ و اجتماع می‌داند. از نظر ویکو معرفت راستین درباره هر چیز، دانش از راه علل یا به عبارتی دانش تاریخی درباره آن است. ویکو گرچه تاریخ را ساخته آدمی می‌داند، اما راهبر و هدایتگر آن را مشیت الهی معرفی می‌کند. از نظر ویکو، شناخت و تفسیر تاریخ در هر دوره، با شناخت صحیح قالب‌ها و اصول حاکم بر آن دوره و قالب‌های فکری آن، مقدور است.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۲۲
تاریخ بازنگری: ۱۳۹۹/۰۶/۱۱
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۷
تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۶/۳۱

کلیدواژه‌ها:

ویکو، دکارت، صیوروت ذات بشر، تفکر تاریخی.

استناد: دربانیان، مریم؛ عبدالکریمی، بیژن. (۱۴۰۱). انتقادات ویکو به تفکر دکارتی، به منزله یکی از مهم‌ترین سرآغازگاه‌های ظهور تفکر تاریخی. پژوهش‌های فلسفی،

DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2020.41232.2650> ۵۶۱-۵۷۶: (۳۹)۱۶

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

فیلسوف و تاریخ‌پژوه ایتالیایی، جامباتیستا ویکو (۱۶۶۸-۱۷۴۴ م.)، را می‌توان اولین فیلسوفی دانست که در برابر تعصب‌های خردباوری (باور به حقایق بی‌زمان، ملیس به نمادهای قابل درک عام و جهانی که هر فردی در هر زمان و در هر شرایط، شانس کافی برای درک و دریافت آنها را دارد)، تاریخی‌بودن هرگونه فهم و تفکر را مورد توجه قرار داد و درک درست هرگونه دانش را، درک چگونگی پیدایش آن و امری تاریخی دانست.

بر اساس نگرش تاریخی‌ای که ویکو به سیر تکامل عقل بشری و تبیین مراحل مختلف تاریخ بشر دارد، بسیاری او را بنیانگذار فلسفه تاریخ در غرب و یکی از معلمان تفکر تاریخی، مقدم بر دیگر فیلسوفان تاریخی‌اندیش همچون شلاپرماخر، هگل، نیچه، دیلتای و هایدگر دانسته‌اند.

آغازگاه اندیشه ویکو ۹۹۹

درباره آغازگاه اندیشه ویکو و منابع نظری او، نظرات مختلفی مطرح شده که برخی از آنها بر اساس ارجاعاتی است که در آثار خود ویکو آمده است. ویکو آثار متفکران بسیاری نظیر افلاطون، اپیکوروس، لورکتیوس، ماکیاولی، فرانسیس بیکن، دکارت و گروتیوس را خوانده (دورانت، ۱۳۷۰: ۳۴۳) و مشخصاً چهار تن را استادان ذهنی خود معرفی کرده است: افلاطون، تاکیتوس^۱ فرانسیس بیکن و گروتیوس (مجتهدی، ۱۳۸۸: ۱۰۲). او در زندگینامه خودنوشتش می‌گوید که تا مدتی دو تن را بیش از همه می‌ستوده است: افلاطون و تاکیتوس را. «زیرا با ذهن مابعدالطبیعی بی‌مانندی، تاکیتوس انسان را آن‌گونه که هست می‌نگرد و افلاطون او را آن‌گونه که باید باشد» (Vico, 1975: 38). برخی از شارحان نیز، بر اساس شباهت‌ها، توماس آکوئیناس را دیگر منبع نظری او معرفی کرده‌اند. در بحث از «مشیت الهی» نیز، او متأثر از بوسوئه است (مجتهدی، ۱۳۸۸: ۱۰۲). با این حال، ویکو بیش از همه با طرح نظری دکارتی که در زمانه او دیدگاه رایج و غالب بوده است، در موضعی مقابل قرار داشته، درگیر بوده است.

ویکو از جمله اندیشمندانی بود که ایده‌هایش نقشی عمده در دگرگونی تفسیر واقعیات تاریخی ایفا کرد و به همین جهت، نگرش به خود وقایع را تحت تأثیر قرار داد. اما او از زمره متفکرانی بود که در زمان خودش ناشناخته ماند و در قرن نوزدهم و بعد از آن، اهمیت آراء او مورد توجه قرار گرفت و بر بسیاری از متفکران و اندیشمندان بعدی، تأثیرات مهمی گذاشت.

در واقع، ویکو بسیار جلوتر از آن بود که بتواند بر زمان خود تأثیر بسیار فوری بگذارد. اهمیت تلاش‌ها و آراء او - تا دو نسل بعد که اندیشه آلمانی به طور مستقل، از طریق شکوفایی عظیم مطالعات تاریخی‌ای که در اواخر قرن هجدهم در آلمان به وقوع پیوست، و به نقاط بسیار مشابه با او رسید- ناشناخته ماند. بعد از شکوفایی مطالعات تاریخی در آلمان، پژوهندگان آلمانی دوباره ویکو را کشف کردند و ارزش زیادی برای او و آرائش قائل شدند و به این‌سان به مثالی از نظریه خود او تبدیل شدند که اندیشه‌ها، مانند اقلام تجاری، با «پخش» رواج نمی‌یابند، بلکه هر ملت با کشف مستقل هر آن چه در هر مرحله از رشد خویش به آن نیاز دارد، آن را رواج می‌دهد (کالینگود، ۱۳۸۹: ۹۴).

ویکو و تفکر تاریخی

۱. نقد فلسفه دکارت

در روزگار ویکو، روش دکارتی، روش تعقل رایج بود، و در قرن هفده و هجده کل فضای فکری اروپا را تحت تأثیر خود قرار داده بود و نتایج آن در نیمه دوم قرن هجدهم، به ظهور فلسفه دوره روشنگری انجامید. ویکو، از جمله نخستین فیلسوفانی است که در آثار خود به شکل‌های مختلف به نقد روش دکارت و هدف وی، یعنی تعمیم روش ریاضی به تمام حوزه‌های دانش بشری، پرداخت. از نظر ویکو، روش فلسفه دکارت، مبتنی بر نوع خاصی از تفکر، یعنی تفکر مفهومی و تحلیلی است و ویکو در صدد بیان این نکته است که تفکر و تعقل یک شیوه خاص و مشخص ندارد و تفکر مفهومی دکارت را نمی‌توان تنها شیوه تفکر دانست و آن را در همه حوزه‌ها به کار بست.

تفکر تحلیلی و مفهومی و آنچه ما امروزه به عنوان تعقل می‌شناسیم، با بهره‌گیری از مفاهیم کلی سعی می‌کند اشیاء را از یکدیگر جدا کرده و هر یک را تحت یک مفهوم کلی طبقه‌بندی نماید. در واقع تفکر مفهومی و تحلیلی، بر مفاهیم کلی و طبقه‌بندی اشیاء در ضمن مفاهیم کلی استوار است (Pompa, 1990: 144). غایت تفکر مفهومی و ریاضیاتی دکارتی، رسیدن به یقین

^۱ Tacitus- از بزرگترین تاریخ‌نگاران رومی قرن اول میلادی (۱۱۷-۵۶) و صاحب دو اثر مهم وقایع سالیانه و تواریخ است.

است و این یقین نیز تنها در پرتو وضوح و تمایز حاصل می‌شود. دکارت این دو ویژگی را به عنوان قانون کلی، برای ملاک صدق هر اعتقاد و باوری در نظر می‌گیرد و از نظر او، هر عقیده‌ای که از این ملاک برخوردار باشد، قابل شک نبوده و می‌توان به درستی آن یقین داشت. وی خود در این باره چنین می‌گوید:

«به این نتیجه رسیدم که می‌توانم به عنوان یک قاعده کلی فرض کنم، اموری که به نحو بسیار واضح و متمایز تصور می‌کنیم، صادق است» (Descartes, 1958: 120).

از آنجا که دکارت ریاضیات را یک علم یقینی می‌داند، روش ریاضی را نیز، یگانه روش وصول به یقین، معرفی می‌کند. دکارت تلاش می‌کند با روش ریاضی و با ملاک وضوح و تمایز، در هر مرحله از شک خود و در بررسی باورهای پیشین، معرفت جدیدی را بر این مینا استوار سازد. لذا هر آن چیزی که فاقد ملاک وضوح و تمایز است، در اندیشه دکارت علم محسوب نمی‌شود. از این رو، نزد دکارت کل حوزه‌ای که ما امروز «علوم انسانی» می‌نامیم، از حوزه شناخت یقینی کنار گذاشته می‌شود، زیرا در هیچ یک از شاخه‌های علوم انسانی از جمله تاریخ، نمی‌توان به آن وضوح و تمایزی که مد نظر دکارت بود، دست یافت.

ویکو که در ابتدا با اندیشه‌های دکارت و این قسم انتقادات نسبت به تاریخ همراهی داشت، به تدریج با این اندیشه‌ها فاصله پیدا کرد و با نگارش دانش نو، اندیشه‌های و روش دکارت را به چالش گرفت و از جمله کسانی بود که متوجه اشکال ذاتی روش تفکر دکارت شد و در صدد نقد آن برآمد.

ویکو، اصل دکارتی‌ای را که می‌گوید "وضوح و تمایز معیار حقیقت است" مورد نقد قرار داده و بر این باور است که در واقع این فقط یک معیار ذهنی و روان‌شناختی است. این واقعیت که من اندیشه‌هایم را روشن و صریح می‌انگارم، ثابت می‌کند که من به آنها اعتقاد دارم، نه اینکه آنها حقیقت دارند (کالینگوود، ۱۳۹۰: ۸۶-۸۵).

ویکو متوجه این خطر شد که تأکید دکارت بر روش ریاضی به معنی به فراموشی سپردن بخش اعظم میراث تاریخی و فرهنگی گذشتگان است. از نظر وی مهم‌ترین مشکل فلسفه دکارت، در درک غیرتاریخی و ایستای وی از ذات و سرشت بشر نهفته است. از نظر ویکو، سرشت بشر در طول دوره‌های متفاوت تاریخی دستخوش تحول است. لذا تلاش برای وصول به حقیقتی ازلی و ابدی که در لباس مفاهیم کلی درآمده، به وسیله عقل بشری فراچنگ آید، تلاشی بیهوده است (Berlin, 1980: 11). در اینجا اندیشه ویکو در برابر اندیشه ذات‌گرایانه ارسطویی نیز قرار می‌گیرد.

۱-۱. سرشت انسان ایستا و دگرگون‌ناپذیر نیست

ویکو معتقد است که ما نمی‌توانیم سرشت انسان را به صورت ثابت آن گونه که هست، بشناسیم، بلکه تاریخ است که سرشت انسانی را بر ما آشکار می‌کند. به این معنی که اکتشاف تدریجی سرشت انسان در تاریخ، یعنی در اسطوره‌ها، اشعار، هنرها، قوانین، و به طور کلی در تکامل جوامع انسانی، صورت می‌گیرد.

از نظر ویکو، همانگونه که ذات و سرشت انسان در طول تاریخ دچار تحول می‌شود، شیوه تفکر و تعقل وی نیز در این سیر قرار می‌گیرد و متحول می‌شود. وی در کتاب دانش نو، با نگاهی تاریخی به بررسی روش‌های تعقل پرداخته، دوره‌های مختلف تاریخ را با شکل‌های متفاوت تعقل متناظر می‌داند. وی در این کتاب در باب وجه تسمیه کتاب خود یعنی همان دانش نو چنین می‌گوید: «آنچه که ما از آن به عنوان دانش نو یاد می‌کنیم، در مجموع، تاریخ عقاید، رسوم و اعمال نوع بشر است. ما از این سه، اصول حاکم بر تاریخ تحول طبیعت بشر را اقتباس کرده و در صددم تا نشان دهیم این اصول، همان اصول حاکم بر تاریخ جهانی است. اصولی که تا به حال به آن‌ها پرداخته نشده است» (Vico, 1948: 100).

بیانات ویکو حاکی از تلاش وی برای تأسیس نوعی فلسفه تاریخ است که در آن سیر تحول تاریخ را، در پرتو سیر تحول طبیعت و سرشت بشر و به تبع آن سیر تحول تفکر و تعقل وی، مورد توجه و مطالعه قرار می‌دهد. وی در فلسفه تاریخ خود - بر اساس اصولی که در هر دوره بر تفکر بشر حاکم بوده و بر اساس آن اصول می‌اندیشیده است - تاریخ را به سه دوره اصلی یعنی عصر خدایان، عصر قهرمانان و عصر انسان‌ها تقسیم می‌کند:

(۱) از نظر وی عصر خدایان متناظر با نوعی از تفکر و تعقل است که از آن با نام تفکر یا حکمت شاعرانه یاد می‌کند. ویژگی این شیوه از تعقل، بهره‌گیری از عنصر خیال است. بنا به عقیده وی در این شیوه از تعقل، عنصر خیال نقش اصلی و اساسی را ایفاء

می‌کند. لذا می‌بینیم که در عصر خدایان که عصر تاریخ کهن بشری است، اقوام و ملل مختلف از اسطوره‌ها، نمادها و نقوش متفاوت برای بیان افکار و مقاصد خود استفاده می‌کنند که در همه آنها نوعی آمیختگی واقعیت با خیال مشاهده می‌شود (Ibid: 301).

(۲) اما به مرور زمان، تفکر شاعرانه رو به ضعف گذاشته، اندک‌اندک تفکر نقادانه جای آن را می‌گیرد. با ظهور و بروز تفکر نقادانه رفته‌رفته خدایان خیالی انسانها، رنگ می‌بازد و قهرمانان انسانی که دیگر جایگاه آسمانی نداشته، صرفاً موجوداتی این‌جهانی-اند، جانشین آنها می‌شوند. در این دوره هرچند تفکر شاعرانه رو به افول است، اما هنوز بارقه‌هایی از آن در افسانه‌های حماسی قهرمانان که حالا دیگر جای اسطوره‌های خدایان را گرفته‌اند، دیده می‌شود. در این دوره قهرمانان خود را از نسل خدایان یا فرزندان خدایان دانسته، سعی می‌کردند تا از این طریق برای خود پایگاه اجتماعی بیابند (Pompa, 1990: 146).

(۳) در دوره سوم یعنی دوره انسان‌ها تفکر نقادی به اوج خود رسیده، تفکر شاعرانه به محاق می‌رود. در این دوره، دیگر از خدایان و قهرمانان انسانی خبری نیست. هر انسانی خود را معیار و ملاک حقیقت دانسته، به خود جرأت می‌دهد که همه چیز را مورد نقد قرار دهد. از دید ویکو، تفکر انتقادی، ابزار عوام برای قدرت گرفتن در برابر قهرمانان است. اما این شیوه از تفکر، آن وحدت فرهنگی را که نتیجه تفکر شاعرانه است، از بین می‌برد. تفکر نقادانه متناظر با نوعی شکاکیت است که رفته‌رفته به نوعی هرج و مرج در عرصه تفکر می‌انجامد (Vico, 1948: 381).

برخلاف متفکران بعدی عصر روشنگری که نسبت به اسطوره‌ها، افسانه‌ها و به طور کلی نمادها و داده‌های مربوط به گذشته بشر، موضعی منفی داشتند و آنها را در صورت عدم مطابقت با استانداردهای جدید عقلی، بی‌اعتبار و بی‌ارزش می‌شمردند، «ویکو به اسطوره‌ها به عنوان اولین روایت از وضع عالم طبیعت قائل بود و بر این باور بود که نزد همه ملل، تاریخ ریشه اسطوره‌ای دارد و اسطوره با شعر سنخیت دارد و در واقع اولین دانشمندان، شاعران متکلمی بودند که توجه به خدا و یا خدایان داشتند» (مجتهدی، ۱۳۸۱: ۱۰۵). ویکو مخالف باور رایج در عصر روشنگری بود که دستاوردهای عقل بشر مدرن را می‌ستود و قرون اولیه را خوار می‌شمرد، زیرا ویکو تمامی جریان تاریخ را تجلی‌گاه اندیشه انسان می‌دانست.

در واقع، نخستین متفکری که در تقابل با دیدگاه پوزیتیویستی متفکران عصر روشنگری، این نکته را مطرح کرد که اگر شما در مأذی، عبارت و ابراز نظری یافتید که به هر دلیلی نمی‌توانست عیناً پذیرفته شود، نباید آن را به عنوان مطلبی فاقد ارزش رد کنید. آن عبارت ممکن بود شیوه‌ای، شاید شیوه‌ای کاملاً مرسوم و متعارف طبق عرف و سنت زمانی که آن مطلب نوشته شده بود، برای گفتن چیزی می‌بود که شما به خاطر جهل و ناآگاهی از آن سنت و راه و رسم، معنای آن را در نمی‌یافتید (کالینگوود، ۱۳۹۰: ۱۵۸-۱۵۷).

ویکو، چنانکه اشاره شد، مرحله سوم اعصار تاریخ را، مرحله تفکر نقادانه معرفی می‌کند و تفکر دکارتی را اوج آن دانسته، از همین منظر به نقد آن می‌پردازد. تفکری که در آن عنصر خیال نقشی نداشته و مبتنی بر نقادی صرف است. (قوه خیال، که ویکو آن را مورد توجه قرار می‌دهد قوه‌ای است که می‌تواند ارتباط و اتصال بین حوزه‌های مختلف تفکر و دانش بشری را برقرار سازد و نادیده گرفتن آن، این رشته اتصال را می‌گسلد و انسان را از دیدن امور به مثابه یک کل محروم می‌سازد).

ویکو معتقد است این سه مرحله از تفکر متناظر با سه مرحله از تبدیل تاریخی سرشت و طبیعت بشر است که بر اثر آن سه‌گونه از آداب و رسوم، سه‌گونه از قانون، و در نتیجه آن سه‌گونه از تمدن، و در نهایت سه‌گونه از زبان ظهور می‌کند (Ibid; 301). لذا، این تبدیل تاریخی، اساس و ساختاری است که تمام ارکان زندگی بشر را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد، تا جایی که می‌توان سه‌گونه حیات در مراحل تحول تاریخی سرشت انسان برشمرد.

از نگاهی که ویکو به دوره‌های تفکر بشر و تأثیرپذیری انسان‌های هر دوره، از تفکر رایج در آن دوره دارد، می‌توان نتیجه گرفت که عقلانیت و تفکر انسان‌ها در هر دوره تاریخی متأثر از شرایط تاریخی خاص آن دوره بوده است و بر این اساس همواره بر اندیشه بشر و انسان‌ها در طول تاریخ و دوره‌های مختلف تاریخی، اصول و قواعدی حاکم بوده و هست که مختص هر دوره خاص است و با تار و پود اندیشه و تفکر انسان‌های آن دوره تنیده است و بدون شناخت این اصول و قالب‌ها، نمی‌توان به ذهن و جهان ذهنی انسان‌هایی که در دوره‌های خاص می‌زیسته‌اند، دسترسی پیدا کرد.

در نظر ویکو، ما تنها آن‌گاه می‌فهمیم که انسانها چگونه به چیزی که هستند بدل شده‌اند، که خاستگاه‌ها را بررسی کنیم و اگر چنین نکنیم هرگز نخواهیم دانست اندیشه یا رفتار پیشینیان مان واکنش مداوم به چه مسائلی بوده است و از آنجا که واکنش آنها

در نهایت نه فقط به خودشان بلکه به ما نیز شکل داده است، نخواهیم توانست خودمان را بفهمیم، مگر اینکه [مراحل] بالیدن خودمان را تا ریشه‌های آن ردیابی کنیم (برلین، ۱۳۹۸: ۸۰).

ویکو برای به دست آوردن فهم ما از خاستگاه‌ها یا به تعبیری از خودمان، سه سرچشمه فسادناپذیر کسب دانش تاریخی درست درباره انسان معرفی می‌کند: زبان، اسطوره و آثار باستانی. ویکو معتقد است اینها نمی‌توانند دروغ بگویند (همان، ۸۴). وی پدیدآورنده این ایده است که زبان، اسطوره‌ها و آثار باستانی مستقیماً بازتاب‌دهنده شیوه‌های متنوع تجزیه و تحلیل مسائل یا واقعیت‌های اجتماعی یا اقتصادی یا معنوی در ذهن پیشینیان مایند (همان، ۱۰۴).

دعوت ویکو به اندیشیدن به گذشته تاریخی انسان و افکار و اندیشه‌های او، و پژوهش در تطوّر تاریخی هر امر انسانی و هر آنچه به انسان، اندیشه و فرهنگ او مرتبط است، به این معناست که ما نمی‌توانیم بدون توجه به سیر تاریخی اندیشه و عقلانیت و تفکر، صرفاً به اکنون خویش توجه کنیم و خود را بی‌نیاز از رجوع به گذشته بدانیم و در نقطه اکنون بایستیم و اندیشیدن و فهم را آغاز کنیم. بر اساس چنین تعبیری می‌توان گفت، برخلاف مبنای گروهی^۱ دکارتی، فهم نقطه شروع معینی ندارد.

پس از ویکو نیز فیلسوفانی مثل هردر و هگل در فلسفه خود با نگاهی تاریخی به عقل به این حقیقت اشاره می‌کنند که عقل بشر در طول دوره‌های مختلف تاریخی در حال تحول است. اما ویکو پیش از همه، از طرفی با نگاهی تاریخی به سیر تحول عقلانیت بشر، عقل را در بستری تاریخی مطالعه می‌کند و از طرف دیگر با تکیه بر تأثیر قوه خیال بر تفکر بشری، بر برخی از کارکردها و ظرفیت‌های عقل بشر که در عقلانیت دکارتی مغفول مانده است، تأکید می‌کند (زمانیها، ۱۳۹۴: ۶).

۱-۲. تمایز میان تفکر پیشینیان^۲ و تفکر دکارتی

(۱) از نظر ویکو، در شیوه تفکر دکارتی، یعنی تفکر مفهومی و انتقادی، قوه خیال و حوزه‌هایی از تفکر بشر که با قوه خیال سروکار دارند، جایگاه چندانی ندارد، لذا برخی از حوزه‌ها مانند شعر، ادبیات و اسطوره‌ها اعتبار خود را از دست می‌دهند و فقط علمی معتبر شمرده می‌شوند که از روش ریاضی تبعیت کنند. اما شیوه تفکر پیشینیان، که ویکو از آن به تفکر شاعرانه یاد می‌کند، هم در خاستگاه و هم در غایت خود با شیوه تفکر دکارتی متفاوت است. این شیوه بر دیدگاهی کل‌نگر استوار است که در آن قوه خیال، کلّ عالم و انسان را بخش‌ها یا اجزائی از یک کلّ بزرگ و یگانه می‌بیند. اما تفکر مفهومی، هر یک از اشیاء را مجزاً در نظر گرفته و آنها را تحت یک مفهوم کلی طبقه‌بندی می‌نماید. بنابراین، یکی از مهمترین تفاوت‌های تفکر شاعرانه با تفکر جدید در این است که تفکر شاعرانه بر قوه خیال و رابطه کلّ و جزء استوار است. یعنی انسان‌های گذشته که واجد چنین تفکری بودند، همه اشیاء را به عنوان اجزائی از یک کلّ واحد الهی در نظر می‌گرفتند؛ در حالی که تفکر مفهومی و تحلیلی بر مفاهیم کلی و طبقه‌بندی اشیاء در ضمن مفاهیم کلی استوار است (Pompa, 1990: 144).

در اندیشه ویکو تفکر بشری از نظر تاریخی ریشه در قوه خیال دارد. در واقع، در تفکر انسان پیشین که از روش تفکر شاعرانه استفاده می‌کرد، مرزی بین تفکر و خیال وجود نداشت؛ در حالی که با شکل‌گیری تفکر تحلیلی و مفهومی در یک بستر تاریخی اندک‌اندک عقل خود را از قوه خیال جدا کرده تا جایی که در روش تفکر دکارتی کارکرد قوه خیال به کلی نادیده گرفته شده و روش تفکر قدما نیز به فراموشی سپرده می‌شود (زمانیها، ۱۳۹۴: ۷).

(۲) تمایز دیگر روش پیشینیان با روش تفکر دکارتی این است که در این روش، غایت نه تسلط بر طبیعت، بلکه رسیدن به خودآگاهی است. در این روش، هدف رسیدن به نوعی خودآگاهی است که با خودآگاهی دکارتی کاملاً متفاوت است. زیرا در خودآگاهی دکارتی، «خود»ی که مبنای هر معرفت دیگری است، دچار نوعی گسست است: گسست از طبیعت و نیز گسست از تاریخ و جامعه. اما «خود» در تفکر ویکو، امری تاریخی است که در طول دوره‌های مختلف، به درک متفاوتی از خویش دست می‌یابد. «خود» در تفکر ویکو، محصول تاریخ و جامعه‌ای است که به هیچ‌وجه نمی‌تواند جدای از تاریخ و جامعه‌اش در نظر گرفته شود (Pompa, 1990: 184). بنا به عقیده وی، «خود» حقیقتی است که از مراحل مختلف تاریخی گذر کرده، در هر مرحله به مرتبه‌ای از آگاهی از خویش دست می‌یابد. بنابراین «خودآگاهی» از دید وی صرفاً یک نقطه شروع و سنگ بنا نیست، بلکه خودآگاهی فرآیندی است که دارای مراتب متفاوت است (Mazotta, 1999: 18).

^۱. Foundationalism

^۲ - مراد از پیشینیان، انسان‌های عصر خدایان است که از اسطوره، شعر و نماد برای بیان افکار خود استفاده می‌کردند.

از نظر ویکو، خودآگاهی، به چیزی بیشتر از تحلیل نیاز دارد. وی با رجوع به متفکرین روم باستان مانند سیسرو، بر این عقیده است که خودآگاهی کار قوه‌ای است که وی آن را به لاتین «قوه درون‌نگر»^۱ می‌نامد. از نظر وی کار این قوه برقراری اتصال و ارتباط بین امور متفاوت و مختلف و پیدا کردن ارتباط بین آنهاست و خیال نیز چشم این قوه است (Lollini, 2012: 23). از نظر ویکو، این قوه ریشه در بعدی از وجود انسان دارد که در زبان لاتین از آن به انیموس^۲ یاد می‌شود (Ibid). وی با برقراری تمایز بین انیموس و انیما^۳ به این نکته اشاره می‌کند که انیما مبدأ حرکت در موجودات زنده است؛ در حالی که انیموس تنها مختص انسان است و تنها انسان دارای این ویژگی ساختاری به عنوان اصل درونی حرکت است. این صفت ساختاری وجود انسان، بیرون از هرگونه جبر علی و معلولی و خارج از سلسله علل و معلولات و مبدأ هر حرکت ارادی است. دقیقاً همین بعد از وجود انسان، مبدأ کمال‌خواهی و نیل به سمت بی‌نهایت است (Ibid). از نظر ویکو، «قوه درون‌نگر» بین انسان و طبیعت، یگانگی و هماهنگی ژرفی را تشخیص داده، آن را تقویت می‌کند؛ در حالی که با غلبه عقل انتقادی و مفهومی دکارتی، به تدریج این قوه که ریشه در عمیق‌ترین جنبه از ساختار وجودی انسان یعنی همان انیموس دارد، ضعیف و ضعیف‌تر شده، در نتیجه انسان نیز آن یگانگی و وحدتی را که بین خود و طبیعت حس می‌کرد، به فراموشی می‌سپارد.

ویکو از نوع اصیلی از تفکر نزد پیشینیان یاد می‌کند که در آن انسان و طبیعت نه در مقابل هم، بلکه اجزاء یک کل واحدند و لذا در این شیوه اصیلی از تفکر، انسان مانند انسان دکارتی، جدا افتاده از عالم و تنها نیست. ما در اندیشه متفکران متأخر مانند نیچه و هایدگر نیز، با چنین معنای اصیلی از تفکر مواجه می‌شویم. هم نیچه و هم هایدگر بر این باورند که نزد یونانیان باستان پیش از ظهور تفکر متافیزیکی، نوع اصیلی از تفکر وجود داشته است که در آن انسان نه از طریق تفکر مفهومی یا استدلالی، بلکه از طریق نوعی تجربه بیواسطه از حیات به درکی عمیق از آن نائل می‌شد. از نظر هایدگر این مبدأ و منشأ حیات، همان چیزی است که آنها از آن به «فوزیس» یاد می‌کردند؛ و این فوزیس از دید ایشان هم به معنای ظهور و وجود بود و هم به معنای طبیعت و هم به معنای منشأ حیات و زندگی و یک وجود الهی بود (Inwood, 1999: 137). از نظر هایدگر تنها دوره‌ای که می‌توان رد پای تفکر در مورد خود وجود و نه موجودات را در تاریخ تفکر غرب یافت، دوره پیش از سقراط است.

از نظر ویکو دقت در اسطوره‌های گذشتگان به خوبی این حقیقت را نشان می‌دهد که آنها (برخلاف تفکر دکارتی) به هیچ‌وجه خود را جدا از طبیعت ندانسته، در صدد تسلط بر آن نبوده‌اند، بلکه طبیعت همواره برای آنها منبع الهام، ترس، شادی، غم و احساسات گوناگون بوده است که این احساسات در خدایان مختلفی که برگرفته از نیروی طبیعت بودند، نمایان است. انسان پیشین خود و طبیعت را بخشی از یک وجود واحد الهی می‌دانست (Pompa, 1990: 144).

انسان در اندیشه پیشینیان هویتی جدا از قوم، قبیله، فرهنگ و جامعه خویش ندارد، بلکه انسان حقیقت خود را در حیات تاریخی و اجتماعی خویش می‌یابد. اوج این یگانگی انسان با جامعه و فرهنگ را می‌توان در دولت‌شهرهای یونان مشاهده کرد که انسانها تمام هویت خویش را در حیات فرهنگی و اجتماعی می‌دیدند. اما در روش تفکر دکارتی که مبتنی بر تحلیل و تفکیک است، انسان با گسست اساسی و شکاف بین سوژه و ابژه مواجه می‌شود. بعد از ویکو نیز فیلسوفانی مانند نیچه و هایدگر این شکاف را مورد توجه قرار داده و هر یک با مبانی خاص خود به نقد این شیوه تفکر می‌پردازند.

ویکو، ریشه سوء فهم دکارتی را در نوعی از تفکر و عقلانیت می‌بیند که به کلی خود را از قوه خیال مجزا کرده، شیوه تفکر پیشینیان را به فراموشی سپرده است. «فلاسفه بعد از دکارت و مالبرانش، جنگی را برای براندازی آن دسته از قوای بشر که مبتنی بر حس هستند، علی‌الخصوص قوه خیال راه انداختند. ایشان از قوه خیال به عنوان منبع هرگونه خطا یاد می‌کردند و از آن برحذر بودند» (Croce, 2007: 232). لذا ویکو پیشنهاد می‌دهد برای نیل به این شیوه تفکر پیشینیان، یعنی آگاهی از خود به عنوان امری تاریخی و بخشی از یک کل، باید در شیوه تفکر خود تجدید نظر کنیم.

ویکو بر این باور است که نقد دکارت بر میراث گذشتگان مبتنی بر عدم درک صحیح او از جنبه‌ها و کارکردهای متفاوت عقل بشر است. ویکو، من دکارتی را که خواهان قرار دادن "خود" به عنوان سنگ بنای عالم است، انسان گسسته از تاریخ و اجتماع می‌داند و در صدد است تا این دوگانگی به وجود آمده را برطرف نماید (Pompa, 1990: 135).

1. Ingenium

2. animus

3. anima

۳-۱. نقد ویکو به آموزش شیوه تفکر دکارتی

طرح این مبحث شاید با محور اصلی این پژوهش که پرداختن به مؤلفه‌های تفکر تاریخی است، ارتباطی مستقیم نداشته باشد، اما از آن جهت که ویکو با برشمردن روش‌های مختلف آموزش، روش قدما را از جهت در نظر داشتن ارتباط بین جزء و کل مورد تأکید قرار می‌دهد و این ویژگی از شاخصه‌های مهم عقل تاریخی است، این فراز از اندیشه‌های او، با موضوع این پژوهش ارتباط پیدا می‌کند.

با توجه به اینکه در روزگار حیات ویکو آموزش روش دکارتی، در سرتاسر اروپا رواج یافته بود، ویکو، با انتقاد از شیوه تفکر دکارتی، در کتاب *در باب روش‌های آموزش در زمان ما* به نقد شیوه‌های آموزش در اروپای زمان خود نیز، می‌پردازد. موضوع اصلی این کتاب این است که کدام روش برای آموزش و تعلیم و تربیت بهتر است: روش قدما که مبتنی بر قوه خیال، شعر، ادبیات و خطابه است؛ یا روش جدید دکارتی که مبتنی بر تفکر مفهومی و انتقادی و روش خشک ریاضیاتی است (Vico, 1990: 6). البته از نظر ویکو، هر دو روش مهم هستند و به عبارتی مکمل یکدیگرند.

افول شعر و ادبیات در آن دوره از تاریخ اروپا، برای ویکو به منزله افول شیوه‌ای از تفکر ناب بود که میراث گذشتگان و قدامت و به فراموشی سپرده شده بود. از نظر ویکو این شیوه از تفکر به خودی خود، بیانگر بعد دیگری از ظرفیت تفکر و تعقل در انسان است که تفکر نقادانه دکارتی به کلی از آن غافل است.

ویکو با رجوع به نحوه تفکر و تعقل گذشتگان به اهمیت ویژه قوه خیال در این نحوه از تفکر، یعنی همان حکمت شاعرانه تأکید می‌کند. بنا به عقیده وی این قوه خیال است که می‌تواند ارتباط و اتصال بین حوزه‌های مختلف تفکر و دانش بشری را برقرار سازد و راه را برای ابداع و ابتکار در هر حوزه از دانش بشری هموار سازد (Ibid: 13-14). از نظر وی آموزش صحیح آموزشی است که بتواند توانایی دیدن امور به عنوان یک کل را در مخاطب ایجاد کند، در حالی که روش تعقل دکارتی صرفاً امور را به صورت مجزاً و منفصل می‌بیند و از درک امور به عنوان اجزاء یک کل عاجز است. از نظر وی، نگاه کل‌نگر محصول و ثمره تعقل است (Ibid: 77)؛ و خیال آن قوه‌ای است که به عقل کمک می‌کند تا بتواند امور متفاوت را به عنوان اجزاء یک کل مشاهده کرده، بین امور متفاوت، رابطه برقرار نماید. البته شیوه تفکر دکارتی به قوه خیال کاملاً بی‌توجه است. از طرف دیگر تفکر شاعرانه به دلیل بهره‌گیری از عنصر خیال واجد نوعی آینده‌نگری و فراروی است که تفکر نقادانه عقل دکارتی فاقد آن است. تفکر شاعرانه به دلیل همین ویژگی، همواره افق‌های جدیدی را فراروی بشر می‌گشاید و از ایستایی و سکون تفکر جلوگیری می‌کند. لذا از دید ویکو، تفکر شاعرانه نه شیوه‌ای کاملاً جدا افتاده از تفکر نقادانه، بلکه مکمل و محرک آن است.

نقد دیگر ویکو بر روش دکارتی و شیوه آموزش رایج در آن دوره، متوجه هدف این نحوه از آموزش است. از نظر ویکو غایت شیوه تفکر دکارتی، شناخت طبیعت و نهایت تسلط بر آن است. این همان خطری است که بعدها متفکرینی مانند نیچه و هایدگر نیز نسبت به آن هشدار دادند. اما خیلی پیشتر ویکو با تأمل در شیوه تفکر پیشینیان که وی آن را تفکر یا حکمت شاعرانه می‌نامد، بر این نکته تأکید می‌کند که هدف غایی یک سیستم آموزشی نه شناخت طبیعت و تسلط بر آن، بلکه شناخت خویش است. از نظر وی، در شیوه تعقل قدما هدف و وصول به خودآگاهی‌ای است (Pompa, 1990: 184) که تفکر دکارتی فاقد آن است.

۴-۱. یقین واقعی از راه علم به علت قابل وصول است.

همانطور که گفته شد دکارت با معیار وضوح و تمایز، در جستجوی یقین بود، و بر این باور بود علمی را که در آن نمی‌توان به چنین وضوح و تمایزی رسید، باید به کلی کنار گذاشت و بر این اساس تنها علوم ریاضی و فیزیک را باید معتبر شمرد. اما ویکو، معتقد است تفکر دکارتی در اهمیت علم ریاضی و فیزیک اغراق کرده، امکان وجود علم اجتماعی و تاریخی را نادیده می‌گیرد. از نظر ویکو، یقین و شناخت، به گونه‌ای انفعالی در تصورات روشن و متمایز یافت نمی‌شود، بلکه در فعالیت و عمل ما ساخته می‌شود. ویکو با رجوع به متفکران قرون وسطی، راه معرفت‌شناختی جدیدی در تفکر غرب می‌گشاید و به این نکته می‌پردازد که یقین واقعی تنها از راه علم به علت قابل وصول است و دانش کامل فقط می‌تواند دانش «از راه علل» باشد. طبق این اصل، فقط زمانی می‌توان گفت چیزی را می‌دانیم، که بدانیم چرا چنین است که هست، یا اینکه چگونه به وجود آمده یا ساخته شده و اینکه چیست، نه صرفاً اینکه همان است که هست و دارای خصوصیتی است که دارد.

ویکو، شناختی را که حاصل دانشی است که به معنایی خودمان آفریده‌ایم و در نتیجه درباره‌اش دانشی عمیق از راه علل - «از درون» - داریم، برتر از هرگونه شناخت مبتنی بر مشاهده صرف می‌داند و معتقد است این توانایی است که انسانها بی‌آنکه آگاهانه آن را دریابند، از دیرباز از آن برخوردار بوده‌اند (برلین، ۱۳۹۸: ۶۶)

در واقع سخن ویکو این است که دانش راستین درباره هر چیز، دانش از راه علل یا به عبارتی دانش تاریخی درباره آن است. لذا، ما به هیچ‌وجه نمی‌توانیم در علوم طبیعی به یقین برسیم، زیرا طبیعت معلول خداست و چون ما نمی‌توانیم به علت آن معرفت کامل داشته باشیم، لذا به معلول نیز نمی‌توانیم علم یقینی پیدا کنیم (Croce, 2007: 5).

۲. حقیقی، ساختنی است^۱

ویکو، نظریه شناخت تاریخی خود را در مخالفت با معرفت‌شناسی دکارتی، ارائه می‌کند و سخنان تحقیرآمیز دکارت را در مورد تاریخ رد می‌کند. از نظر ویکو، علوم طبیعی و علوم انسانی در اصول و روش متفاوتند و در حوزه علوم انسانی که درباره اموری است که برساخته ذهن و فکر و نتیجه افعال بشر هستند، می‌توان به شناخت رسید. ویکو در دانش نور روشن ساخت که آدمیان تنها به این دلیل می‌توانند جهان تاریخ را درک کنند که ساخته بشر است و برای آنها درونی است. وی بر این اساس اصلی را وارد نظام معرفت‌شناختی خود می‌کند که مضمون آن چنین است: «حقیقی، ساختنی است» یا «قاعده و معیار حقیقت، ساختن آن است». در واقع، ویکو شرط شناختن هر چیز را، ساختن آن می‌داند. بر اساس این اصل ما تنها به اموری می‌توانیم به نحو یقینی علم داشته باشیم که ساخته خودمان باشد (Berlin, 1980: 26). وی بر این عقیده است که قدما بر این اصل آگاهی داشته‌اند و برای آن‌ها بین واقعی و ساختگی، نسبتی تنگاتنگ برقرار بوده است (Vico, 1988: 45).

ویکو با استفاده از اصل مذکور، سعی دارد تا مبنایی معرفت‌شناختی برای علم تاریخ و علومی مانند آن پیدا کرده و علمی‌بودن آنها را ثابت کند. این در حالی است که در روش دکارتی، تاریخ و علوم مرتبط با آن را نمی‌توان به معنای واقعی کلمه علم نامید. از نظر ویکو روش دکارتی، مبتنی بر درک یقینی از اندیشه خویش است که اصل دکارتی «می‌اندیشم پس هستم» بیانگر آن است، اما این اصل، به هیچ‌وجه توضیح نمی‌دهد چرا من به نحو یقینی به اندیشه خویش علم دارم؛ در حالی که اصل «حقیقی ساختنی است» بیانگر این مطلب است که چون اندیشه و فکر من ساخته خود من است، من به آن به نحو یقینی علم دارم (Ibid:55-56). بر اساس این اصل، علوم انسانی یعنی علومی که با محصولات فکری، اندیشه و افعال بشر سروکار دارند، نسبت به علوم طبیعی یقینی‌ترند. زیرا ما در علوم انسانی با اموری سروکار داریم که ساخته خود بشر است؛ در حالی که در علوم طبیعی با امور و قوانینی مواجهیم که معلول انسان نیستند. در اینجا موضع ویکو کاملاً در برابر موضع دکارتی قرار می‌گیرد، زیرا ویکو به علمی که دکارت آنها را در قیاس با علم فیزیک کوچک و بی‌ارزش می‌شمرد، مقامی برتر از علم فیزیک داده است.

بنابراین، ویکو تاریخ را دانشی یقینی می‌داند، زیرا حوادث و رخداد‌های تاریخی نتیجه عمل انسانی است و با کنش انسانی سروکار دارد. انسان‌ها تاریخ را می‌سازند و بنا بر قاعده معرفت‌شناختی «حقیقی، ساختنی است»، می‌توانند به شناخت یقینی از تاریخ دست پیدا کنند و به شیوه درونی آن را بفهمند. این در حالی است که طبیعت را انسان نساخته، بلکه فقط با مشاهده بیرونی می‌تواند به تفسیر آن بپردازد. اما انسان ساخته‌های خود را، از جنبه درونی و با نگرش درونی می‌فهمد. بنابراین، از نظر ویکو، دکارتی‌ها که الگوی علوم طبیعی را (که جنبه بیرونی دارند)، به سایر علوم تعمیم می‌دهند بر خطا هستند و این مبنای تمایز قاطعی است که ویکو میان علوم انسانی و علوم طبیعی، یا به عبارتی میان خویش‌شناسی فلهمی از یک سو و مشاهده جهان بیرونی از سوی دیگر، و نیز میان اهداف، روش‌ها و انواع و درجات شناخت‌پذیری هر یک از آنها برقرار می‌کند و این تمایز و دوگانگی از آن زمان تا کنون همواره مورد بحث جدی بوده است (نک، برلین، ۱۳۹۸: ۲۰-۹).

۳. مشیت الهی

ویکو کاتولیکی مؤمن بود و گرایش دینی عمیقی داشت (مجتهدی، ۱۳۸۱: ۹۴) و می‌توان گفت بر اساس همین گرایش دینی، اعتقاد به وجود الگوهایی در تاریخ و اندیشه «مشیت الهی» در مباحث مربوط به فلسفه تاریخ او، پیدا شد. اما در اینجا با پرسش و تعارضی در اندیشه ویکو، مواجه می‌شویم. بر اساس این اصل که ویکو، تاریخ را ساخته انسانها می‌داند، این باور را چگونه می‌توان با دخالت مشیت الهی، سازگار دانست؟

¹. Verum Ipsum Factum

ویکو در بحث از رابطه اراده انسانی و مشیت الهی در تاریخ دو سطح را در نظر می‌گیرد. در سطح اول، اکثر انسان‌ها که در زندگی‌شان از مرحله حیوانی و تعلقات مادون انسانی هنوز فاصله زیادی پیدا نکرده‌اند، نمی‌توانند تمدن ساز و بدین ترتیب تاریخ‌ساز باشند. اما ویکو در سطح دوم، مشیت الهی را وارد می‌کند که نقش هدایت‌گر را برای چنین انسانی که از نظر ویکو در این مرحله، در وضعیت حیوانی است و ویکو او را خودشیفته می‌داند، دارد. یکی از مهم‌ترین قطعات دانش نو، که بسیاری از مفسران ویکو (مانند لوستنه و پامپا) برای شرح دیدگاه او در باب مشیت الهی به آن استناد کرده‌اند، پاراگراف ۳۴۱ این کتاب است و ویکو در این پاراگراف چنین می‌گوید:

«اما انسانها به علت طبیعت ناپاک خود، تحت سلطه خودشیفتگی^۱ هستند. در جستجوی هر چیز مفید برای خودشان و هیچ چیز برای یاران خود. آنها نمی‌توانند کنترل امیالشان را به دست گیرند و به سوی عدالت سوق دهند؛ در نتیجه، ما بدین واقعیت می‌رسیم که انسان در وضعیت حیوانی^۲ تنها رفاه خود را می‌جوید؛ اما با گرفتن همسر و بچه‌دار شدن، رفاه خود را همراه با خانواده‌اش می‌جوید، با ورود به زندگی مدنی، او رفاه خود را همراه با شهرش می‌جوید، وقتی این آیین (شهرنشینی) به وسیله مردمان دیگر افزایش یافت، او رفاه خود را همراه با شهرش می‌جوید. زمانی که ملت‌ها به وسیله جنگ‌ها، پیمان‌نامه‌های صلح، اتحاد و تجارت متحد شدند، او رفاه خود را همراه با نژاد کل بشر می‌جوید. انسان در همه این شرایط اساساً به دنبال سودمندی خودش است؛ بنابراین، تنها به وسیله مشیت الهی است که او می‌تواند به عنوان عضوی از جامعه، خانواده، دولت و در نهایت انسانیت، عدالت را در این نظام‌ها عملی کند. او ناتوان در رسیدن به همه سودمندی‌هایی که آرزو می‌کند به وسیله این نظام‌ها محدود شده است، به تنها جستن آنهايي که برای او لازم و ضروری است و بدان «عادلان» لقب می‌دهند؛ بنابراین عدل الهی است که تمام عدالت انسانی را تنظیم می‌کند؛ عدلی که به وسیله مشیت الهی برای بقای جامعه انسانی حکمفرما شده است» (Vico, 1948: 90).

تنها در این سطح بالاتر است که عمل انسانی به تمدن‌سازی منجر می‌شود. در این سطح و با نقش‌آفرینی «مشیت الهی» در مقام یک هدایت‌گر و راهنما، دوره‌های مختلف تاریخ جهانی - که پیش از این مطرح گردید - شکل می‌گیرد و بر اساس آن، روند منظم تحولات تاریخی، یعنی گذار از مرحله اسطوره‌ای به مرحله قهرمانی و سپس به مرحله مدنی، تحقق پیدا می‌کند. ملاحظه می‌شود که در این تفسیر انسان فاقد اراده و تنها کارگزار دست‌بسته اراده الهی نیست و چنان که مورخان مسیحی ماقبل ویکو گفته‌اند، مشیت الهی از طریق الزام قوانین تحمیلی عمل نمی‌کند، بلکه آنگونه که ویکو می‌نویسد «مشیت الهی بر مبنای به کارگیری آن سنن و آداب انسانی‌ای» عمل می‌کند که «از هر الزامی رها بوده و تنها ظهورات خودانگیخته سرشت انسانی» اند (Ibid, 1975: 54) و چنانکه ویکو در دانش نو می‌گوید: «تاریخ به وسیله انسانها ساخته شده، اما مرزهای آن با مشیت الهی تنظیم شده است» (Ibid, 1948: 190) و بر اساس این اصل، بسیاری از ویژگی‌های بارز تحول اجتماعی، مخلوق طرح و اندیشه قبلی انسان نبوده است (ادواردز، ۱۳۷۵: ۲۵۳).

بحشی که ویکو تحت عنوان «مشیت الهی» و تأثیر آن در تاریخ مطرح می‌کند، نشان‌دهنده این است که اراده انسانی نمی‌تواند خارج از چارچوب‌های کلی تاریخی و به طور کاملاً مطلق و دلخواهانه^۳ نقش‌آفرینی کند. بلکه کنش و عمل انسان، همواره با چارچوب‌ها و امکانات تاریخی که او را احاطه کرده است، محدود می‌شود. بنابراین، از سوی دیگر، از نظر ویکو، مشیت الهی محدودکننده عمل انسانی و آزادی و اختیار او نیست، بلکه صرفاً چارچوبی برای آزادی مطلق انسان است. این دیدگاه، به عنوان یکی از مؤلفه‌های تفکر تاریخی است که دقیقاً در برابر سوپرتیویسم مستتر در اندیشه دکارتی و تفکر غیرتاریخی قرار می‌گیرد.

1. selflove

2. bestial state

3. arbitrary

۴. تاریخ آرمانی جاودانی

این تصور که زندگی انسان در قالب چرخه‌هایی به پیش می‌رود تصویری کهن و در روزگار ویکو بسیار مورد بحث بود. افلاطون، ارسطو، پولیبیوس^۱ و پیروان آنها به ویژه در دوره رنسانس فرضیاتی مشابه را مطرح کرده بودند. آنچه تازه است تصور ویکو از چیزی است که بعدها "پدیدارشناسی روح انسان" خوانده شد (برلین، ۱۳۹۸: ۱۱۳).

از نظر ویکو تاریخ نوع بشر، تاریخ آرمانی همیشگی است، که هر ملت در هر زمان به واسطه برآمدن، بالیدن، افت و سرنگونی‌اش مسیر آن را می‌پیماید. این ایده اصلی کل اندیشه اوست. منظور او، ارائه الگویی از تکوین است که جامعه انسانی در هر جا که یافته شود باید از آن پیروی کند. در واقع این الگو مانند ایده افلاطونی، چیزی است که سرشت انسان را انسانی می‌سازد. این الگو ضرورتی نیست که از بیرون - از بالا به دست یک ایزد یا از پایین به دست طبیعت مادی - بر روح یا جسم انسانها تحمیل شده باشد. اینهمان اصل تکوین است که خود طبیعت^۲، به مثابه *nascimento* - زایش و رشد - بر حسب آن تعریف می‌شود (همان: ۱۱۴).

۴-۱. روش تحقیق در تاریخ به منظور فهم الگوهای حاکم بر دوره‌های تاریخی

بر هر دوره تاریخی، الگویی حاکم است که در تمام اندیشه، هنرها، نهادهای اجتماعی، زبان، شیوه‌های زندگی و کنش کل جامعه، بازتاب یافته است. در نتیجه، بدون تشخیص توالی دوره‌های فرهنگ یک جامعه، فهم درست تاریخ نیز ممکن نخواهد بود. البته این توالی (رابطه یک مرحله از فرهنگ یا تکوین تاریخی، با مرحله دیگر آن) رابطه علی و معلولی یا مکانیکی نیست، بلکه نشأت گرفته از کنش هدفمند انسانهایی است که برای در هر دوره برای برآوردن نیازها، امیال یا جاه‌طلبی آنها و رسیدن به اهدافشان، طرح‌ریزی می‌کنند. این پویای اجتماعی و مراحل آن، برای اعضای جوامع پسین فهم‌پذیر است، زیرا با شناخت ویژگی‌های هر دوره و از طریق تخیل (یا به تعبیری استعلاء)، می‌توان به دیدگاه‌ها و باورهای آشکار و نهان جوامع گذشته دست یافت. عناصر فرهنگی جوامع مختلف می‌تواند اشتراکاتی نیز داشته باشد، اما با آگاهی از ترتیب و توالی آنها، می‌توان الگوهای خاص حاکم بر هر جامعه در هر دوره را تشخیص داد. آیزایا برلین این الگوهای خاص حاکم بر هر جامعه و هر دوره خاص را فرهنگ می‌نامد.

این الگوهای حاکم بر هر دوره تاریخی هم در میراث عینی (اشیاء، ابنیه، کتاب‌ها و آثار مکتوب) و هم در میراث معنوی و ذهنی (اسطوره‌ها، هنرها و اشعار) که جملگی ساخته‌های انسانی‌اند، نمایان می‌شود. تاریخ‌نگاری سنتی بر میراث عینی تکیه دارد که کمتر سالم و دست‌نخورده باقی مانده‌اند و در گذر زمان و سیر حوادث خسارت دیده‌اند. از این رو مورخ سنتی، نیاز به بازسازی گذشته با کمک ذهن خودش دارد. نقدی که از ارسطو تا دکارت بر علم تاریخ وارد کرده‌اند، نیز همین است که شناخت تاریخی به این دلیل مهم که آمیخته با اغراض و ذهنیات مورخ است، معتبر نیست و اساساً گزارش مورخ دقیق نیست؛ زیرا وی به بازسازی گذشته‌ای می‌پردازد که خود در آن حاضر نبوده است. از نظر ویکو، ماده تاریخ نه تنها بناها و آثار عینی باقی‌مانده از دوره‌های پیشین، بلکه همه تولیدات فرهنگی انسانهای هر عصر اعم از اسطوره‌ها، افسانه‌ها، اشعار و حکایات است. ویکو معتقد است که اسطوره‌ها، اشعار و هنرها آن‌گونه که تاریخ سنتی می‌گوید، خرافه و «غیرواقعی» نیستند، بلکه بر اساس منطق هستی‌شناختی تاریخی ویکو، آنها ساخته‌های انسانی‌اند. هر مقطعی از گذشته انسانی را می‌توان بر اساس آنچه انسان‌ها در آن دوره ساخته‌اند و از جمله افسانه‌ها، حکایات، قصه‌ها، اشعار، اسطوره‌ها، هنرها و مناسکی که خلق کرده‌اند، شناخت. این مهمترین آموزه روشی ویکو است. ویکو دو روش مرسوم دستیابی به شناخت مبتنی بر «قیاس منطقی» و «تجربه حسی» را ناکافی می‌داند و بر آنچه «تخیل بازسازانه» نامیده می‌شود (استنفورد، ۱۳۸۴: ۲۵۷) به عنوان روش سوّمی در تحلیل تاریخی تکیه می‌کند. بر این اساس، یک انسان، یک مورخ، نه تنها ساخته‌های خودش، بلکه ساخته‌های دیگر انسان‌ها در گذشته‌های نزدیک و دور را نیز می‌تواند بشناسد.

راهیابی به درون تاریخ هر دوره، به این معنی است که بفهمیم اشکال طبیعی خودابراگری و برقراری ارتباط انسانها با یکدیگر و با خداوند در هر دوره چگونه بوده است و این ارتباط که با ابزارهای مختلف مانند قوانین، نهادها، ادیان، آیین‌ها، آثار هنری، زبان، ترانه، هنجارهای رفتار و مانند آنها، ابراز شده است، چگونه بوده است. با فهم این ابزارها و فهم اینکه در هر دوره‌ای از تاریخ انسانها چگونه از این ابزارها، برای ارتباط و انتقال محتوای ذهنی خود بهره می‌برده‌اند، به انسان‌های دوره‌های تاریخی پسین، در درک صحیح از انسانها و جهان‌های ذهنی آنها، مدد می‌رساند.

۱. Polybius (۲۰۵-۱۲۵ ق.م)، تاریخ‌نویس مشهور یونانی و صاحب اثر مشهور تواریخ است و برخی او را اولین مورخ تاریخ جهان دانسته‌اند.

۲. Nature

ویکو در شناخت و بازسازی جهان انسان‌های گذشته بر عنصر «زبان» و محصولات زبانی تأکید خاصی دارد و معتقد است با مدافه در معانی این محصولات زبانی، می‌توان دنیایی را که انسان‌ها در گذشته ساخته بودند، بازسازی کرد. روش تحقیقی خاص ویکو تکیه بر «ریشه‌شناسی لغات» و الفاظ به کار رفته در این محصولات زبانی است. تلاشی که خود او در مسیر فعالیتها و تحقیقاتش بسیار مجدانه به آن می‌پرداخت.

البته ویکو، چنانکه که برلین هم معتقد است، در هیچ‌جا دقیقاً شیوه‌ای را که انسانها به کمک آن انسان‌های دیگر را می‌فهمند - «ذهن آنها را می‌شناسند»، اهداف، دیدگاه‌ها، شیوه‌های اندیشیدن، احساس و کنش آنها را درمی‌یابند - توضیحی نمی‌دهد. او توضیحی درباره دانش ما از خویشتن‌های دیگر - فردی یا جمعی، زنده یا مرده - با توسل به زبان همدلی، یا استدلال قیاسی، یا شهود یا مشارکت در وحدت روح جهان نمی‌دهد. این کار به عهده مفسران او گذاشته شده است. او دعوی‌اش را بر این باور استوار می‌کند که اگر چیزی را انسانها ساخته باشند، انسانهای دیگر، از آنجا که ذهنشان ذهنی انسانی است، همیشه می‌توانند، علی‌الاصول، «به درونش راه یابند» (برلین، ۱۳۹۸: ۶۶).

این راه‌یابی و فهم به عقیده ویکو، با در دست داشتن کلید معنای زبان، هنر و آیین‌های هر دوره‌ای از تاریخ قابل فهم است، کلیدی که علم نو ویکو در پی ارائه آن بود.

همانطور که اشاره شد، ویکو برای مطالعه تاریخ، از «بینش همدلانه» استفاده می‌کند: «راه‌یابی به درون ذهن انسان‌هایی دور از جامعه کنونی در زمان یا مکان، به نیروی قوه متخیله». این راه‌یابی از راه ریشه‌شناسی لغات و بررسی اسطوره‌ها، قصه‌ها و حکایت‌ها انجام می‌شود. این اقلام زبانی ماهیت «جمعی» دارند و ساخته‌های فردی نیستند که بنابر منطق تاریخ‌نگاری سنتی، بتوان رأی به دروغین یا خرافه بودن آنها داد. آنها نمود و بازتاب‌دهنده یک عصر و دوره هستند و بر اساس تفاوت عناصر و معانی به کاررفته در این گونه‌های زبانی می‌توان دوره‌های مختلف تاریخ بشر را از یکدیگر تفکیک کرد (سه دوره تاریخی که پیشتر از این به آن اشاره شد) (نک، برلین، ۱۳۹۲: ۱۰۴-۱۰۱).

ویکو معتقد است تاریخ‌پژوه، در برابر پهنه‌ای از موضوعات مستقل از ذهن قرار ندارد، بلکه دنیایی را می‌کاود که در بنیاد از آن خود اوست. هیچ جدایی روشنی میان دانشمند و موضوع دانشش نیست. فهم و خودفهمی ممکن نیست از هم جدا شوند. خودفهمی به سمت مایی که به راستی در بافتار تاریخی خاصی از فهم و عمل زندگی می‌کنیم، روان است. بدین‌سان فهم خویشتن همان فهم تبارنامه افق فکری خویش است (بیورن رمبرگ؛ کریستین گسدال، ۱۳۹۳: ۱۶).

ویکو برای بازسازی گذشته و نزدیک شدن به واقعیت تا حد ممکن، تاریخ‌پژوه را از برخی موارد برحذر می‌دارد:

اعتقاد مبالغه‌آمیز در باب عظمت دوره‌ای که مورخ آن را مطالعه می‌کند؛ راه دادن احساسات قومی و ملی در شرح آنچه مربوط به قوم مورخ است؛ اصرار در اینکه وقتی که یک سنت یا یک مزیت نزد قوم قدیم تر هست و قوم جدیدتر هم نظیر آن را دارد، حتماً باید قوم جدید آن را از قوم گذشته گرفته باشد، هر چند میان آنها هیچ دادوستد معنوی وجود نداشته باشد؛ این فکر که پیشینیان در باب حوادث نزدیک به عصر خویش از ما آگاه‌تر بوده‌اند (زرین کوب، ۱۳۷۰: ۳۶۹).

ویکو برای شناخت تاریخ و راه‌یابی به عالم ذهنی پیشینیان، ذیل فن تاریخ‌نویسی خاص خودش، چهار قاعده روش‌شناختی را نیز توصیه می‌کند:

الف) مطالعه زبان‌شناختی (فقه‌اللغه یا ریشه‌شناسی کلمات)؛

ب) اسطوره‌شناسی (افسانه‌ها تخیلی نیستند، بلکه دارای حقیقتند)؛

ج) توجه به خالقان روایت‌ها و منظور آنها از گفتن این روایات؛

د) مطالعه تطبیقی ادوار چرخشی تاریخ (کالینگوود، ۱۳۸۹: ۹۳-۴۹).

آنچه از گفته‌های ویکو در خصوص راه‌یابی صحیح به دنیای ذهنی انسانهای دوره‌های تاریخی گذشته می‌توان نتیجه گرفت این است که فهم، تفسیر و ارزیابی آثار گذشتگان، نباید بر اساس اصول و معیارهای بی‌زمان صورت گیرد، بلکه باید با درک درست هدف و فهم کاربردهای ویژه نمادها، به ویژه نمادهای زبانی، که به شکلی بی‌همتا متعلق به زمان و مکان خود و مرحله تکوین اجتماعی خود هستند، صورت گیرد و فقط این کار می‌تواند رازهای فرهنگ‌هایی را که با فرهنگ ما متفاوتند، آشکار کند، فرهنگ‌هایی که تا پیش از این تحت عنوان پریشان‌گویی پیشینیان و بیگانه بودن و دور بودن از ما کنار گذاشته شده‌اند.

نتیجه‌گیری

- دستاوردهای اندیشه ویکو برای تفکر تاریخی و تاریخت عقل را می‌توان در چند عنوان کلی برشمرد:
۱. ماهیت و سرشت انسان ثابت نیست و همواره در طول تاریخ در حال تحول است.
 ۲. بر اساس تحول دائمی انسان، عقل و تفکر او نیز دائماً در حال تغییر و به عبارتی تاریخی است.
 ۳. تاریخ، محصول تفکر انسان و ساخته انسان است و بنابراین شناختنی است.
 ۴. با وجود شکل گرفتن تاریخ به وسیله انسان، کنش انسانی امری مستقل از چارچوب‌های کلی تاریخی، که ویکو از آن به مشیت الهی تعبیر می‌کند، نیست.
 ۵. مشیت الهی یا به عبارتی چارچوب‌های تاریخی، با آزادی عمل انسان و اراده و اختیار او ناسازگاری ندارد.
 ۶. تفکر اصیل که همان تفکر تاریخی است، کل نگر است و به رابطه و نسبت میان اجزاء با کل توجه دارد.
 ۷. معرفت راستین درباره هر چیز، دانش از راه علل یا به عبارتی دانش تاریخی درباره آن است.

منابع

- استنفورد، مایکل. (۱۳۸۴). *درآمدی بر تاریخ‌پژوهی*، ترجمه مسعود صادقی، تهران: انتشارات سمت.
- ادواردز، پل. (۱۳۷۵). *مجموعه مقالات از دایره‌المعارف فلسفه*، ترجمه بهزاد سالکی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- برلین، آیزایا. (۱۳۹۸). *ویکو و هردر*، ترجمه ادريس رنجی، تهران: انتشارات ققنوس.
- برلین، آیزایا. (۱۳۹۲). *قدرت اندیشه*، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران: نشر ماهی.
- دورانت، ویل. (۱۳۷۰). *تاریخ تمدن (روسو و انقلاب، جلد دهم، بخش اول)*، ترجمه ضیاءالدین علائی طباطبائی، تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.
- رمبرگ، بیورن؛ گسدال، کریستین. (۱۳۹۳). *هرمنوتیک، دانشنامه فلسفه استنفورد*، ترجمه مهدی محمدی، تهران: انتشارات ققنوس.
- زرین کوب، عبدالحسین. (۱۳۷۰). *تاریخ در ترازو؛ درباره تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری*، تهران: امیرکبیر.
- زمانیها، حسین. (۱۳۹۴). *بررسی و تحلیل شیوه‌های تفکر در فلسفه ویکو و نقدهای وی بر دکارت از این منظر، نشریه هستی و شناخت*، ۲(۱): ۷۳-۸۸.
- کالینگوود، آر. جی. (۱۳۸۵). *مفهوم کلی تاریخ*، ترجمه علی اکبر مهدیان، تهران: اختران.
- کالینگوود، آر. جی. (۱۳۹۰). *اصول تاریخ و نوشتارهای دیگر در فلسفه تاریخ*، ترجمه عبدالرضا سالار بهزادی، تهران: نشر نی.
- مجتهدی، کریم. (۱۳۸۸). *فلسفه تاریخ*، تهران: انتشارات سروش.
- مجتهدی، کریم. (۱۳۸۱). *تاریخ فلسفه*، تهران: انتشارات سروش.

References

- Berlin, Isaiah. (2019). *Vico and Herder*, translated by Idris Ranji, Tehran: Ghoghnoos Publication. (in persian)
- Berlin, Isaiah. (2013). *The power of thought*, translated by Ezzatollah Fooladvand, Tehran: mahii Publication. (in persian)
- Berlin, Isaiah. (1980). *Vico and Herder Two studies in the History of Ideas*, London: Chatto & Windus.
- Collingwood, R. J. (2006). *The general concept of history*, translated by Ali Akbar Mahdian. Tehran: Akhtaran Publication. (in persian)
- Collingwood, R. J. (2011). *Principles of history and other writings in the philosophy of history*, translated by Abdolreza Salar Behzadi, Tehran: Ney Publication. (in persian)
- Croce, Benedetto. (2007). *The Philosophy of Giambattista Vico*, translated by R. G. Collingwood, USA: Transaction Publishers.
- Descartes, Rene. (1958). *Philosophical Writings*, translated by. N. K. Smith, NY: The Modern Library.

- Durant, Weil. (1991). *The story of civilization*, (Rousseau va enghelab, jelde 10, bakhsh 1), translated by Ziauddin Alaei Tabatabai, Tehran: Islamic Revolution Publications and Education. (in persian)
- Edwards, Paul. (1996). *Encyclopaedia of Philosophy collection of articles*, translated by Behzad Saleki, Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. (in persian)
- Inwood, Michael. (1999). *A Heidegger Dictionary*, USA: Blackwell.
- Lollini, Massimo. (2012). *On Becoming Human: The Verum Factum Principle and Giambattista Vico's Humanism*, in: MNL, Vol. 127, No.1, John Hopkins University Press.
- Mazzotta, Giuseppe. (1999). *The New Map of the World, the Poetic Philosophy of Giambattista Vico*. USA: Princeton University Press.
- Mojtahedi, Karim. (2002). *History of philosophy*, Tehran: Soroush Publication. (in persian)
- Mojtahedi, Karim. (2009). *Philosophy of history*, Tehran: Soroush Publication. (in persian)
- Pompa, Leon. (1990). *Human Nature and Historical Knowledge*, NY: Cambridge University Press.
- Rumberg, Bjorn; Gassdal, Christian. (2014). Hermeneutics, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, translated by Mehdi Mohammadi, Tehran: Ghoghnoos. (in persian)
- Stanford, Michael. (2005). *Introduction to historical research*, translated by Massoud Sadeghi, Tehran: Samt Publication. (in persian)
- Vico, Giambattista. (1948). *The New Science of Giambattista Vico*. Translated from the 3rd edition (1744) Thomas Goddard Bergin; Max Harold Fisch. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Vico, Giambattista. (1975). *The Autobiography of Giambattista Vico*. Translated by Thomas Goddard Bergin and Max Harold Fisch. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Vico, Giambattista. (1988). *On the Most Ancient Wisdom of the Italians Unearthed from the Origins of the Latin Language*, Including the Disputations with the Giornale de' Letterata d'Italia. Translated with an Introduction and Notes by L. M. Palmer. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Vico, Giambattista. (1990). *On the Study Methods of Our Time*, Translated by Elio Gianturco. Reissued with a Preface by Donald Phillip Verene and including "The Academies and the Relation between Philosophy and Eloquence", Translated by Donald Phillip Verene, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Zamaniha, Hussein. (2015). Reviewing and analyzing the ways of thinking in Vico's philosophy and his criticisms of Descartes, *Journal of Being and Cognition*, 2(1): 73-88. (in persian)
- Zarrinkub, Abdolhossein. (1991). *History in scales, about historiography*, Tehran: Amir Kabir publication. (in persian)